

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

JAN KAJUS ANDRZEJEWSKI „JAN”

Szymon Nowak

BOHATEROWIE
NIEPODLEGŁEJ

Pamiątkowa odznaka brygady „Broda 53”
(domena publiczna)

JAN KAJUS ANDRZEJEWSKI

„JAN”

1913–1944

Zgrupowanie „Radosław”, nazwane od pseudonimu swego dowódcy Jana Mazurkiewicza, szefa konspiracyjnych oddziałów dywersyjnych Komendy Głównej Armii Krajowej, zostało zorganizowane tuż przed wybuchem Powstania Warszawskiego. Jego trzon stanowiły elitarne oddziały AK wywodzące się z Kierownictwa Dywersji (Kedyw). Powstańczy szlak bojowy zgrupowania wiódł przez Wolę, Starówkę, Czerniaków, Mokotów i Śródmieście. Do legendy sierpniowych dni przeszły jego walki w obronie cmentarzy wolskich, w rejonie magazynów na Stawkach oraz o zdobycie niemieckiego obozu przy ul. Gęsiej, tzw. Gęsiówki. W historii powstania zapisały się też: obrona kościoła i szpitala św. Jana Bożego, walki na boisku Polonii i pod Dworcem Gdańskim, czy też próba przebicia się do Śródmieścia, podczas której kompania „Rudy” z baonu „Zośka” jako jedyny oddział przeszła do Śródmieścia drogą naziemną, a nie kanałami. Jednym z wyższych oficerów Zgrupowania „Radosław” był przedwojenny porucznik saperów WP – Jan Kajus Andrzejewski „Jan”, dowódca Brygady Dywersyjnej „Broda 53”.

„Znienawidzony Petersburg”

Urodził się 20 stycznia 1913 r. w Finlandii, w mieście Villmanstrand (obecnie Lappeenranta). Jego matką była Finka – Malwina z domu Backlund (ur. 1888 r.), ojcem zaś Polak – Jan Andrzejewski (ur. 1881 r.). To właśnie ojciec farmaceuta po skończeniu nauk w Rydze i Petersburgu osiadł na dłużej w tym drugim mieście i pracował tam w aptece. W tym czasie jego żona i dzieci przebywały w Finlandii. Po wybuchu I wojny światowej, wiosną 1915 r., Jan Andrzejewski został zmobilizowany do armii rosyjskiej, w której kierował apteką znajdującą się przy szpitalu wojskowym. Po pół roku do Petersburga dotarła także rodzina Andrzejewskich, w tym dwuletni Jan Kajus, zwany też Kajem, który okres spędzony w Rosji zapamiętał jako pełen trudów i cierpienia.

Jan Kajus Andrzejewski (WBH)

Po latach wspominał o tym w swoim życiorysie: „W czasie naszego pobytu w Rosji przeżyliśmy wszystkie wstrząsy polityczne, głód i nędzę materialną, które dały się odczuć wszystkim mieszkańcom tego państwa. W październiku 1919 roku przychodzi na świat brat, w dwa miesiące później ojciec zapada na tyfus plamisty, a na wiosnę 1920 roku ja z siostrami przeszedłem dyfteryt. W początku lutego 1922 roku z błogosławieństwem śp. arcybiskupa [Jana] Cieplaka opuściliśmy znienawidzony Petersburg i po miesięcznej blisko podróży przyjechaliśmy do Polski jako jeńcy”.

Początkowo Andrzejewscy zatrzymali się w Jaszunach k. Wilna, gdzie ojciec otrzymał tymczasową pracę. W tym czasie Jan Kajus mieszkał u ciotki w Wilnie i kontynuował naukę w szkole powszechnej. Po jakimś czasie rodzina Andrzejewskich osiedliła się w Mołodecznie. Ojciec otworzył tam własny skład apteczny, korzystając z pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży domu w Finlandii. Jan Kajus przeniósł się do Mołodeczna i kontynuował tam naukę w gimnazjum.

W Mołodecznie oprócz Jana Kajusa kształciło się też jego rodzeństwo: siostry Brygida (ur. 1910 r.) i Alina (ur. 1911 r.) oraz brat Michał (ur. 1919 r.). W 1924 r. rodzina powiększyła się o jeszcze jedną dziewczynkę.

W 1926 r. Jan Kajus ponownie znalazł się u rodziny w Wilnie i rozpoczął naukę w III klasie Państwowego Gimnazjum im. Joachima Lelewela. Nauka przychodziła mu z łatwością, znajdował więc czas na dodatkowe zajęcia: pracował w modelarni Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, ćwiczył w hufcu Przysposobienia Wojskowego, należał do koła matematyczno-fizycznego oraz przyrodniczego, a także do Koła Samokształceniowego. W 1931 r. Jan Andrzejewski zdał maturę. Rok szkolny 1931/1932 spędził u rodziców w Żelechowie, gdzie jego ojciec znalazł kolejną posadę. W tym czasie Jan zajmował się udzielaniem korepetycji.

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Andrzejewski Jan Kajus Zygmunt

urodzony dnia 20 miesiąca stycznia
roku 1913 w *Wilmansrandzie*
~~województwa~~ (*Finlandja*)
wyznania *rymsko-katolickiego*
po ukończeniu nauki w *państwowem*
gimnazjum im. Joachima
Lelewela w Wilnie, - -
- - - - -

do którego był - przyjęty dnia
17 lutego roku *1926*, zdawał - w *m a j u* roku *1931*
gimnazjalny zwyczajny egzamin dojrzałości typu matematyczno-przyrodni-
czego wobec Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej przez Kura-
torjum Okręgu Szkolnego *Wileńskiego*
pisaniem z dnia *17 kwietnia 1931*. Nr. *7135*, i otrzymał
następujące oceny ostateczne z przedmiotów egzaminacyjnych:

z religii	<i>bardzo dobrą</i>
z języka polskiego	<i>dostateczną</i>
z języka <i>francuskiego</i>	<i>dobrą</i>
z historii wraz z nauką o Polsce współ- czesnej	- - - - -
z przyrodoznawstwa	- - - - -
z fizyki wraz z chemią	<i>bardzo dobrą</i>
z matematyki	<i>dobrą</i>

Świadectwo maturalne Jana Kajusa Andrzejewskiego (WBH)

Poza tem uzyskał ~ ostatnie oceny roczne w klasach VI — VIII
(lub odpowiednie oceny na egzaminie wstępnym do wymienionego gimnazjum)
z przedmiotów następujących:

z historii wraz z nauką dostateczną	z śpiewu i muzyki ~ ~ ~ ~
z przyrodznościwa ^{z łaciny i greki} dobrą	z ćwiczeń cielesnych bardzo dobrą
z propedeutyki filozofji dobrą	z geografji dostateczną
z rysunku bardzo dobrą	z ~ ~ ~ ~ ~

Państwowa Komisja Egzaminacyjna uznała *Andrzejewskiego*
Jana Kajusa Zygmunta za dojrzałego do studiów
wyższych i wydaje mu niniejsze świadectwo.

Wilno dnia *5 czerwca* roku *1931.*

Nr. 353.

PRZEWODNICZĄCY
PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

[Signature]

CZŁONKOWIE
PAŃSTWOWEJ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

Dr. Stanisław Marcinowski

Józef Szymanski

Włodzisław

L. Jankowski

Wład Chłapowski

K. Małulewicz

F. W. Jeleński

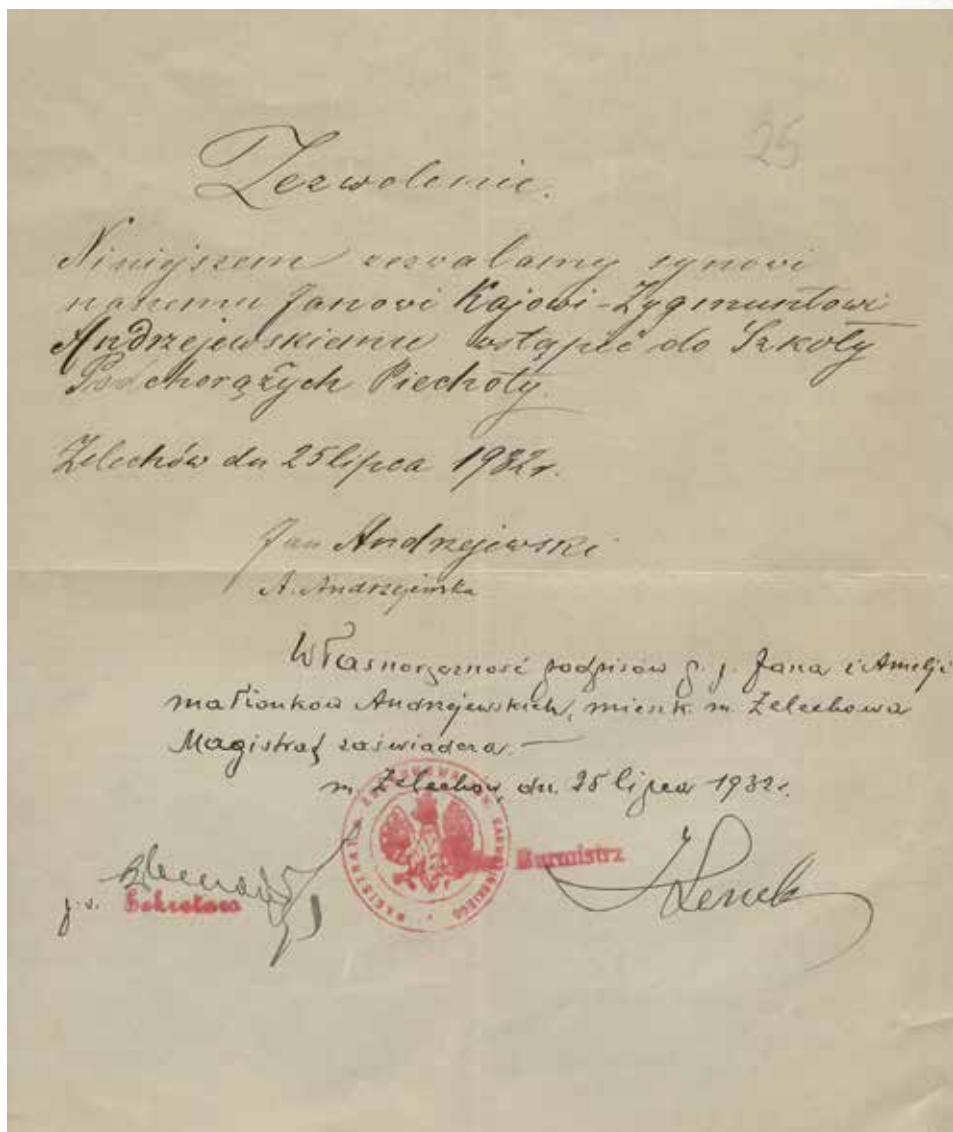
Jan Kajus Andrzejewski w wieku lat 19 mierzył 173 cm wzrostu i ważył 66 kg. Znał języki obce: francuski i rosyjski. Interesował się sportem – jazdą konną, pływaniem i szermierką. W 1923 r. zmienił wyznanie z ewangelicko-augsburskiego na rzymskokatolickie.

„Postanowiłem poświęcić się mechanice wojskowej”

W 1932 r. Jan Andrzejewski, który – jak napisał w życiorysie – wykazywał „zamiłowanie i zdolności techniczne”, wstąpił do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. W lipcu następnego roku z wynikiem bardzo dobrym ukończył kurs unitarny i otrzymał awans na stopień plutonowego podchorążego. W październiku 1933 r. kształcił się wojskowo w Szkole Podchorążych Inżynierii w Warszawie, przemianowanej w międzyczasie na Szkołę Podchorążych Saperów. Podczas nauki odbywał praktyki w jednostkach liniowych: 30 Dywizji Piechoty, 8 Baonie Saperów i 1 Baonie Saperów.

W 1936 r. ukończył Szkołę Podchorążych Saperów z trzecią lokatą na 50 absolwentów. Uzyskał stopień podporucznika ze starszeństwem od października 1935 r. Komendant szkoły ppłk Stanisław Arczyński wydał o nim następującą opinię: „Sprężysty i wytrzymały na trudy wojskowe. Postawa – b. dobra. Wymowa i wydawanie komend b. dobre. Umysł b. bystry i żywy, o dużych zdolnościach naukowych. W pracy wytrwały i sumienny. Orientuje się szybko i wykazuje w pracy dużo samodzielności i inicjatywy. Koleżeński, lubiany przez kolegów. Towarzysko wyrobiony. Łatwy do prowadzenia – wymaga opieki ojcowskiej. Ogólna ocena – b. dobry”.

W listopadzie 1937 r. dowódca batalionu ppłk Marian Kaufer w opinii o Janie Andrzejewskim zanotował: „Oficer wyróżniający się

Zezwolenie rodziców na wstąpienie Jana Andrzejewskiego do Szkoły Podchorążych Piechoty (WBH)

STROŻA PODCHODZĄCYCH SAPERÓW
ul. 6-go Sierpnia Nr. 54, tel. 8-03-46
akcja pchnięcia kulowego (angl. force, cut).

KARTA EWIDENCYJNO-KWALIFIKACYJNA

A) Nazwisko i imiona *Andrzejewski Jan Rajus Zygmunt*
 Urodzony *20 stycznia 1913.* w *Wielandstrand, Finlandia*
(dzień, miesiąc, rok urodzenia, państwo, województwo)
 Wyznanie *przejm. kat.* Narodowość *poliska* Stan (konaty, wdowiec, kawaler)
 Żona
(imię i nazwisko poślubiła żona, wraz jej wyznaniem i narodowością)
 Zawód cywilny (przy of. rez.)
 Miejsce zam. rodziców *Łelechów, ul. św. Anny 14.56*

B) WYKSZTAŁCENIE

Cywilne				Wojskowe
Średnie		Wyższe		Szkoły i kursy (gdzie, jakie i kiedy)
Kategorie, stopnie klas, gdzie i kiedy		Fakultet, ilość półroczy, gdzie i kiedy		<i>Liceum im. H. Pastera-Rok. od 1.9.1932. do 11.9.1933. Szkoła Polowa, Łelechów w 1936.</i>
Examinaty egz. dojr. i równorzędne) gdzie i kiedy	<i>dyplom dyktant. w j. polsk. mat. - przyr. w Łelechowie w 1936.</i>	Zdane egzaminy (doktorat, dyplom) gdzie		

C) ODZNACZENIA w W. P.

Polskie	Zagraniczne

Wzrost do 170 cm, waga 70 kg.
Forma 210 x 210 mm

Na ZEMSTW. KLAS. Główna Dyktantka Wojskowa.
Do map. 10.

Karta ewidencyjno-kwalifikacyjna ppor. Jana Andrzejewskiego ze Szkoły Podchodzących Saperów (WBH)

spośród kolegów obowiązkowością, dyscypliną i zamięłowaniem do służby wojskowej, i zdolnościami, zwłaszcza w dziale technicznym. Bardzo dobry dowódca plutonu”. Rok później ten sam dowódca pisał szerzej o Andrzejewskim:

„Oficer bardzo inteligentny, o wysokim poczuciu honoru i dużej ambicji. Pracowity i obowiązkowy. Bardzo sumienny, ale za mało przewidujący. Bardzo lojalny i zdyscyplinowany. Towarzyski i koleżeński. Fizycznie silny, na trudy wytrzymały. Zdolny, o dużej sprawności umysłowej. Rozumuje prosto i logicznie, orientuje się szybko. Posiada zdolności w kierunku samochodowo-technicznym i zamięłowanie konstruktorskie. Ma również cechy dobrego dowódcy liniowego. Zdobył doświadczenie w dowodzeniu plutonem. Ostatnio, pracując na stanowisku adiutanta baonu, poznał dobrze ten dział pracy. Osiągnął duże doświadczenie służbowe. Ponadto pogłębił i uzupełnił wiadomości ogólnowojskowe i saperskie. Na zajmowanym stanowisku adiutanta batalionu – zupełnie odpowiada. Poza tym nadaje się: na dowódcę plutonu komp[anii] szkol[nej], dowódcę plut[onu] mechaników lub oficera technicznego komp[anii] zmotoryzowanej. Jego zalety: pilność, staranność, systematyczność w pracy”.

Po ukończeniu szkolenia wojskowego Jan Andrzejewski był kolejno dowódcą plutonu, adiutantem dowódcy 1 batalionu saperów oraz instruktorem w Centrum Wyszkołenia Saperów w Modlinie. W 1939 r. otrzymał awans na stopień porucznika.

Rocznik 1934/1935

pluton

II

Fotografien

Karta kwalifikacyjna

I Dane evidencyze.

1. Nazwisko i imię	Andzejewski Jan. Kaja - dyplomant
2. Data i miejsce urodzenia	20.2.1913 r. Kibinaitis (Litania) m. 100
3. Wykształcenie.	a) Ogólno - kształcące i fachowe: Nazwy wszystkich szkół w których przebywał, oraz czas nauki. Ceny ze studia do czasu dyplomu. b) Wzrostowe: szkory i wyniki z podawania nazwy jednostki, czasu przebywania oraz ogólnej ceny
4. Rodzina	a) Imię, rodzica (ojciec), zawód, środki utrzymania b) Aktywne rodziców (ojciec) c) Rodzina: 290 - 40 par, 1 para mał. pracoj. w Litwie, 1 para - 230, w Litwie mał. 100, 20 par w Litwie, 1 para - 190, w Litwie 1 para, 1 para - 30, w Litwie 1 para, 1 para.
5. Inne uwagi	100 - 100 - 100
6. Podpis i data	100 - 100 - 100

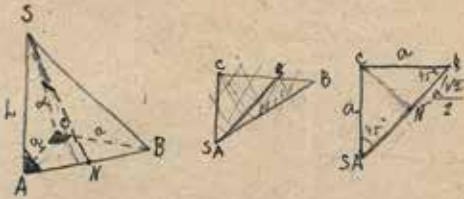
II Zmiany ewidencyjne

[illegible]

2134

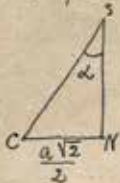
Karta kwalifikacyjna Jana Andrzejewskiego (WBH)

3)

Wiemy, że objętość ostrosłupa równa się $\frac{h}{3} \cdot S$.
 h - wysokość, S - pole podstawy.

Z trójkąta SCN wyznaczamy SC :

$$SC = \frac{a\sqrt{2}}{2\sin\alpha}$$

Mając $SC = \frac{a\sqrt{2}}{2\sin\alpha}$ i $AC = a$ możemy na podstawie twierdzenia Pitagorasa wyznaczyć h .

$$h = \sqrt{SC^2 - AC^2}; \quad h = \sqrt{\frac{a^2}{2\sin^2\alpha} - a^2} = \frac{a}{\sin\alpha} \sqrt{\frac{1-2\sin^2\alpha}{2}}$$

$$h = \frac{a}{\sin\alpha} \sqrt{\frac{1}{2} - \sin^2\alpha}; \quad S = \frac{a^2}{2}$$

$$V = \frac{a^3 \sqrt{\frac{1}{2} - \sin^2\alpha}}{6\sin\alpha}; \quad \text{Kier ten możemy jeszcze przekształcić na postać logarytmiczną.}$$

$$\frac{1}{2} = \left(\frac{\sqrt{2}}{2}\right)^2 = \sin^2 45^\circ$$

$$\sqrt{\sin^2 45^\circ - \sin^2\alpha} = \sqrt{(\sin 45^\circ - \sin\alpha)(\sin 45^\circ + \sin\alpha)} =$$

$$= 2 \sqrt{\cos\left(\frac{45^\circ + \alpha}{2}\right) \cdot \sin\left(\frac{45^\circ - \alpha}{2}\right) \cdot \sin\left(\frac{45^\circ + \alpha}{2}\right) \cdot \cos\left(\frac{45^\circ - \alpha}{2}\right)} =$$

$$= \sqrt{\sin(45^\circ + \alpha) \sin(45^\circ - \alpha)};$$

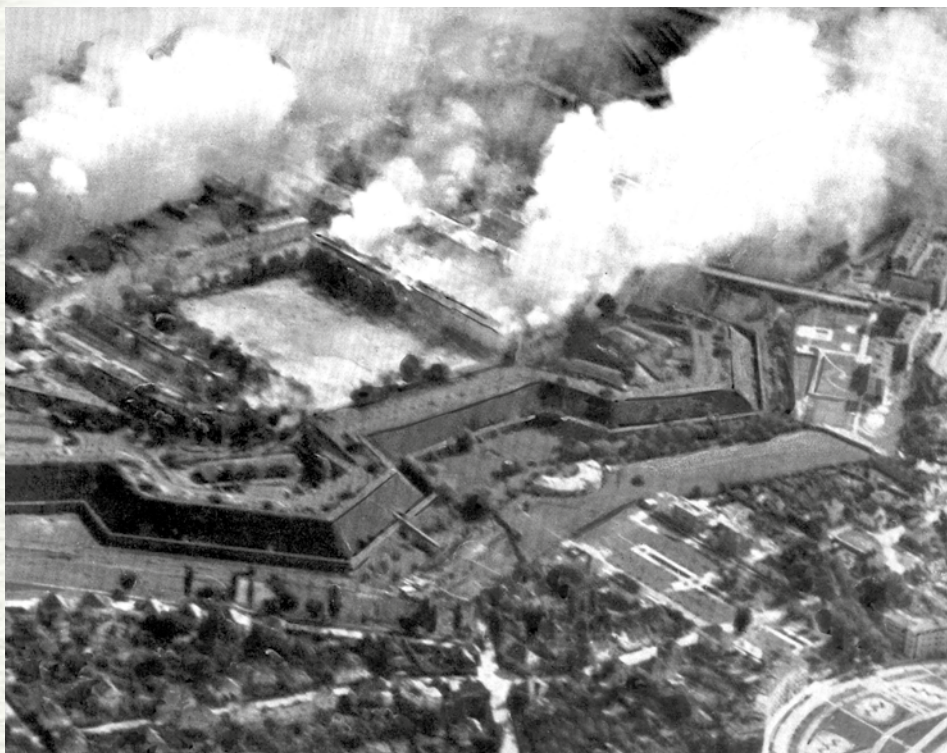
$$V = \frac{a^3 \sqrt{\sin(45^\circ + \alpha) \sin(45^\circ - \alpha)}}{6\sin\alpha};$$

Zadania matematyczne Jana Andrzejewskiego (WBH)

„A lato było piękne tego roku...”

Na wojnę 1939 r. por. Jan Andrzejewski wyruszył jako dowódca plutonu saperów w składzie Armii „Modlin”, dowodzonej przez gen. bryg. Emila Przedrzymirskiego-Krukowicza. Zgodnie z założeniami miała ona osłonić Warszawę i Płock z kierunku północnego, odeprzeć niemieckie ataki wyprowadzane z Prus Wschodnich oraz zbudować trwałą linię obrony wzdłuż Wisły i Narwi.

23 sierpnia 1939 r. w ramach alarmowej mobilizacji Okręgu Korpusu Nr I (Warszawa) Centrum Wyszkożenia Saperów w Modlinie wystawiło jednostkę liniową – 60 batalion saperów dowodzony przez

Pożar warszawskiej Cytadeli zbombardowanej przez Niemców we wrześniu 1939 r. (NAC)

mjr. Franciszka Niepokólczyckiego, w przyszłości drugiego w kolejności prezesa Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. To właśnie w tym baonie, w 3 zmotoryzowanej kompanii saperów, na której czele stał kpt. Edward Brudnicki, jednym z plutonów dowodził Jan Andrzejewski.

W pierwszych dniach września 60 batalion saperów wraz kompanią czołgów TK (lekkie tankietki) osłaniały lotnisko polowe 53 Eskadry Obserwacyjnej umiejscowione pod Ciechanowem. Jednakże po porażce w bitwie pod Mławą oddziały Armii „Modlin” musiały się wycofać na południe, w kierunku Modlina lub Warszawy. Do stolicy został przesunięty również 60 batalion saperów, który 10 września 1939 r. jako odwód wszedł w skład Armii „Warszawa” gen. Juliusza Rómmla. Jan Andrzejewski wziął udział w obronie Warszawy; po zakończeniu walk udało mu się uniknąć niemieckiej niewoli.

Od „Osjana” do „Brody”

Od listopada 1939 r. Jan Kajus Andrzejewski włączył się w działalność konspiracyjną, w której używał pseudonimów: „Jan”, „Jan Ż.”, „Jan Żelechowski” oraz fałszywego nazwiska Jan Zawada. Na początku podlegał swojemu dowódcy z kampanii wrześniowej mjr. Franciszkowi Niepokólczyckiemu „Teodorowi”, który był szefem Referatu IIIc Dowództwa Głównego Służby Zwycięstwu Polski (SZP). Kiedy w miejsce SZP powołano Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) i w jego strukturach utworzono organizację sabotażowo-dywersyjną Związek Odwetu (ZO), por. „Jan” został dowódcą jednego z pierwszych patroli ZO w Warszawie. Wkrótce grupa ta liczyła już kilkudziesięciu konspiratorów działających pod nazwą Oddział Specjalny „Jana” (krypt. „Osjan”). Od 1942 r. „Osjan” funkcjonował w ramach jednostki dyspozycyjnej ZO (kolejne kryptonimy: „Motor 30”, „Sztuka 90”, „Deska 81”, „Broda 53”), później struktury te weszły w skład Kedywu.

Jan Kajus Andrzejewski
(WBH)

W październiku 1942 r. Jan Andrzejewski jako obserwator wziął udział w akcji „Wieniec”, podczas której wysadzano tory i wykolejano niemieckie pociągi w rejonie Warszawy, dzięki czemu skutecznie zablokowano ważny węzeł kolejowy. Rozkazem z 11 listopada 1942 r. otrzymał awans na stopień kapitana, a już kilka dni później, w nocy z 16 na 17 listopada, dowodził udaną akcją na niemiecki pociąg pod Dęblinem.

W latach 1943–1944 był zastępcą dowódcy jednostki dyspozycyjnej Kedywu kpt. Mieczysława Kurkowskiego „Mietka”, „Sawy”, a od maja 1944 r. już samodzielnie dowodził „Brodą 53”. Był obserwatorem w akcjach „Polowanie” (styczeń 1943 r., nieudana próba likwidacji gubernatora dystryktu warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa Ludwiga Fischera) i „Bielany” (3/4 maja 1944 r., wysadzenie kilku niemieckich samolotów Ju-52 na lotnisku bielańskim). W lipcu 1944 r. kpt. „Jan”

dowodził zakrojoną na wielką skalę akcją „Pawiak”, która wskutek wykrycia niemieckiej prowokacji została w ostatniej chwili odwołana. Niestety informacja nie dotarła do konspiratorów działających wewnątrz więzienia, którzy wznieśli na Pawiaku walkę z góry skazaną na porażkę. Na domiar złego rozbita została grupa osłonowa skoncentrowana na cmentarzu Powązkowskim. W wyniku nieudanej akcji po stronie polskiej zginęło kilkunastu konspiratorów, a później Niemcy w odwecie rozstrzelali jeszcze kilkuset więźniów Pawiaka.

„Godzina pomsty wybiła, za zbrodnie, mękę i krew”

W przededniu wybuchu Powstania Warszawskiego struktury brygady „Broda 53” wyglądały następująco: dowódca kpt. Jan Kajus Andrzejewski „Jan”, jego zastępca por. Ryszard Białous „Jerzy” (dowódca baonu „Zośka”); oddziały: sztab (12 osób), batalion „Zośka” (ok. 360 osób), kompania „Topolnicki” (ok. 40 osób), oddział kobiecy „Dysk” (ok. 30 osób), kompania motorowa „Żuk” (35 osób) i samodzielny pluton wywiadowczy „Wolski” (8 osób).

1 sierpnia 1944 r. ok. godz. 16 oddziały „Brody 53” zaczęły się koncentrować na terenie fabryki Telefunken przy ul. Mireckiego na warszawskiej Woli. Jeszcze przed wyznaczoną godziną „W” doszło do pierwszych starć z niemieckimi patrolami. Od pierwszych minut powstania walką na tym terenie kierował kpt. „Jan”, dając osobisty przykład i przyczyniając się do zdobycia niemieckich samochodów. Najpierw zlikwidował obsadę ciężarówki, a już chwilę później kierował porzuconym przez okupanta na ulicy osobowym mercedesem. Ten moment tak opisał Zygmunt Zbichorski „Zygmunt”:

„Kapitan Jan [...] tuż przy murze okalającym skład żelaza od ulicy Okopowej. Wychyla się w pewnym momencie przez mur i widzi duży

Podpułkownik Jan Mazurkiewicz „Radosław” (stoi bokiem) podczas powstania na warszawskiej Woli. Na krześle siedzi jego żona Anna Mazurkiewicz „Irma” – komendantka łączniczek sztabu Kedywu (NAC)

Żołnierze baonu „Czata 49” ze zgrupowania „Radość” wyciągają z zasobników rzutowych przeciwpancerne piaty (domena publiczna)

samochód ciężarowy, który szofer z SS chce uruchomić. Kapitan bierze od jednego z żołnierzy kabe, celuje – spust – i nic, niewypał, drugi nabój – znów niewypał. Samochód już zaskoczył, kapitan bierze od innego żołnierza kabe – cel – pa! Mała dziurka na matowym tle szyby zostawiła ślad drogi naboju z lufy do serca esesmana. Pomocnik szofera wyskoczył, ale niedaleko, i padł na twarz, bijąc pokłon polskiej ziemi, którą szubrawcy tak bezczęścili”.

Nie minęło pół godziny, a Jan Andrzejewski z uzbrojonych żołnierzy „Brody” wyselekcjonował kilkudziesięcioosobowy oddział i poprowadził do ataku na Szkołę Świętej Kingi przy ul. Okopowej 55. Osobiście zaatakował niemiecki bunker, wziął do niewoli jeńców i zdobył uzbrojenie. Jan Rossman „Wacek”, który później przesłuchiwał jednego z tych Niemców, wspominał: „Został on schwytany, a właściwie wyłuskany z bunkra strzelniczego przy ul. Okopowej. Strzelał do naszych

żołnierzy jak snajper i trzeba go było uciszyć. Dokonał tego osobiście dowódca »Brody 53«, kapitan »Jan« – Jan Kajus Andrzejewski, rzucając na strop bunkra ciężki granat burzący angielskiej konstrukcji”.

W ciągu pierwszych dni powstania żołnierze »Brody 53» opanowali Szkołę Świętej Kingi, zabudowania fabryki Pfeiffera przy ul. Okopowej 58/72 oraz szkołę przy ul. Spokojnej 13. Ogromnym sukcesem było zdobycie dwóch niemieckich czołgów typu Panther, z których utworzono powstańczy pluton pancerny i których użyto później w akcjach bojowych.

„Byłyśmy wolne”

Najbardziej spektakularną akcją »Brody 53» w czasie powstania był szturm na niemiecki obóz zwany Gęsiówką. Do 5 sierpnia Niemcy zajmowali jeszcze wschodnią, najbardziej rozbudowaną część obozu, oddzielającą polskie oddziały od Starego Miasta. Tego dnia do ataku na obóz ruszyli żołnierze z batalionu »Zośka» prowadzeni przez czołg – powstańczą Panterę. To początkowo zmyliło Niemców, którzy sądzili, że właśnie nadchodzi dla nich odsiecz. Kiedy rozpoznali polskie znaki na pancerzu, na skuteczne działanie było już za późno. Czołg siłą rozpędu zniósł żelazną bramę, przejechał niską barykadę i wjechał na teren obozu, ostrzeliwując niemieckie stanowiska znajdujące się w murowanych wieżyczkach. Za Panterą na teren obozu wdarli się powstańcy i w bezpośrednim szturmie zajęli budynek niemieckiego dowództwa, z którego Niemcy w większości puciekali.

W wyniku zwycięskiej walki z rąk niemieckich uwolniono ponad 350 Żydów pochodzących z różnych krajów Europy. Część oswobodzonych spontanicznie dołączyła do powstańczych oddziałów i utworzyła m.in. drużynę mechaników do obsługi powstańczych czołgów. Ponadto zdobyto sporo broni i amunicji. Polacy stracili dwóch zabitych i kilku rannych. Po stronie niemieckiej zginęło ośmiu esesmanów.

Tak moment oswobodzenia zapamiętała jedna z więźniarek Zofia Zamsztejn (Kamieniecka): „W pewnym momencie w oknie stanął jakiś żołnierz [...]. To był Polak powstaniec. Kazał nam szybko biec we wskazanym kierunku. Zerwałyśmy się i wybiegłyśmy jak szalone. Przed nami biegły [setki] uwolnionych »pasiaków«. Butami robili wyłom w drutach kolczastych, którymi zakratowane były okna baraków. Brak tchu w piersiach od biegu i ze wzruszenia. To był niezapomniany, zupełnie książkowy moment. Byłyśmy wolne”.

I jeszcze relacja Witolda Bartnickiego „Wiktora”, powstańca z załogi czołgu: „Gwar potężnieje i tłum pasiaków wysypuje się na plac. Więźniów jest bardzo dużo. Wszyscy rozradowani do najwyższego stopnia. Entuzjastyczne okrzyki. Radość dochodząca niemal do obłędu. Są kobiety, dzieci, starcy, mężczyźni. Ściskają nas za ręce i dziękują po grecku, węgiersku, czesku, po polsku. Stary, zgrzybiały Żyd stoi przed

Powstańcy zdobywczy czołg Pantera (domena publiczna)

Żołnierze batalionu „Zośka” z uwolnionymi więźniami z niemieckiego obozu przy ul. Gęsiej, tzw. Gęsiówki (domena publiczna)

czołgiem, milczy, ręce uniośł do góry, śmieje się z wykrzywioną dziwnie twarzą i tylko łyzy ciekłą mu po policzkach. Jestem niesłuchanie zakłopotany. Za co oni nam dziękują? Bez słowa ściskamy mu ręce. Na czołg wdrapuje się mały, piętnastoletni chłopiec. Mówi coś do nas po czesku. Zagląda ciekawie do środka. Z wdzięczności przynosi i wręcza mi porcelanową figurkę skradającej się pantery. Staram się mu wyjaśnić jej znaczenie, wynikające z tego, że nasz czołg też Pantera. Porcelanowa pantera zostaje naszą maskotką”.

Na szanćcach Starówki

Oddział mjr. „Jana” prowadził ciężkie walki w rejonie cmentarzy wolskich, magazynów na Stawkach oraz na Muranowie. W drugiej dekadzie sierpnia oddziały powstańcze musiały opuścić Wolę, a następnie

Muranów. W tym czasie na Starówce krzepła obrona, podczas której kolejną chwalebłą kartę zapisali też żołnierze „Brody 53”. Wykazali się oni męstwem podczas obrony kościoła i szpitala św. Jana Bożego i w natarciu na Dworzec Gdański. Szczególnie ciężkie straty ponieśli w rejonie boiska Polonii przy ul. Konwiktorskiej oraz broniąc najbardziej na północ wysuniętej powstańczej reduty na Starym Mieście – gmachu Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych.

26 sierpnia wieczorem, w związku z bardzo trudną sytuacją na północnej flance obrony Starego Miasta oraz w gmachu PWPW, dowodzący w tym miejscu ppłk Franciszek Rataj „Paweł” podjął decyzję o przeprowadzeniu przeciwuderzenia. Do akcji oprócz załogi PWPW miał ruszyć atakujący z zewnątrz zbiorczy oddział ze zgrupowania „Radosław”. Dowodzenie nad całością: dwoma plutonami „Zośki” i jednym plutonem z batalionu „Czata 49”, objął Jan Andrzejewski.

Żołnierze batalionu „Zośka” na terenie zdobytej Gęsiówki. W środku Stanisław Koza-Kozicki „Howerla”, który poległ na boisku Polonii podczas natarcia na Dworzec Gdański (NAC, domena publiczna)

Ryszard Wyszogrodzki „Blady” wspominał: „Kpt. »Jan« ze zorganizowanym przez siebie oddziałem – nagłym szturmem o zmroku, przy wybuchach granatów ręcznych, zmasowanym ogniu broni maszynowej, wstrzelanej w okna budynku, wykorzystując chwilowe zaskoczenie npla [nieprzyjaciela] – z impetem wdzierą się i zdobywa [...] wejście, hall i I piętro w budynku PWPW”. W wyniku nocnej akcji udało się opanować połowę kompleksu PWPW i jednocześnie odblokować odciętą czasowo grupę rannych z ppłk. Janem Szypowskim „Leśnikiem” na czele, co dało możliwość ich ewakuacji z gmachu. Niestety na więcej nie pozwoliła ogromna przewaga nieprzyjaciela i jego korzystne ułożenie na wyższych piętrach budynku. Późną nocą oddział kpt. „Jana” wycofał się z PWPW, ale dramatyczna obrona placówki trwała jeszcze przez dwie doby, do 28 sierpnia 1944 r.

„To niemożliwe, tam muszą być nasi!”

Wobec wyczerpania się środków walki i sił obrońców Starego Miasta dowództwo Grupy „Północ” zdecydowało się na przebicie korytarza i ewakuację powstańców do Śródmieścia. Akcję planowano przeprowadzić dwustronnym atakiem w nocy z 30 na 31 sierpnia. Główne siły miały uderzyć od strony Starówki, a natarcie wychodzące naprzeciw – od Śródmieścia. Interesującym i jedynym w swoim rodzaju elementem akcji miał być kanałowy desant bojowy na pl. Bankowy. Wśród oddziałów atakujących ze Starówki było zgrupowanie „Radosław” i wchodząca w jego skład brygada „Broda 53”. Według planu żołnierze „Radosława” zostali uszykowani w drugim rzucie. Tworzyli lewe skrzydło natarcia, mające atakować po osi: Bank Polski – ruiny domów przy ul. Bielańskiej i Senatorskiej – Szpital Maltański (ul. Senatorska 40) – Plac Bankowy. Grupie tej, złożonej z elitarnych oddziałów powstańczych, powierzono główny wysiłek natarcia.

Grupa powstańców ze zgrupowania „Radosław” (fot. Edward Tomiak, zbiory MPW)

Gdy cywile dowiedzieli się o ewakuacji, również zaczęli szykować się do ucieczki ze Starówki. Przy planowanych punktach wyjścia do natarcia zaczęły się tworzyć ogromne zatory. Z tej przyczyny kilkakrotnie przesuwano początek operacji. Wreszcie 31 sierpnia ok. godz. 3.30 rano do akcji ruszyli powstańcy ze Starówki. Niepowodzeniem zakończył się atak pierwszorzutowego oddziału ze zgrupowania „Sosna” i grupy z batalionu „Wigry”. Natomiast kompanii „Rudy” z batalionu „Zośka” udało się przeskoczyć ul. Senatorską i skryć w pobliskich ruinach. Bezpośrednio za nią posuwał się mjr Jan Andrzejewski „Jan” wraz ze swoim poczem, plutonem Bolesława Góreckiego „Śnicy” i drużyną miotaczy płomieni.

Zdzisław Miśkiewicz „Miś-Zdziś” z batalionu „Zośka” relacjonował: „Wdrapywaliśmy się na okna, kiedy od strony barykady na

Powstańcy z „Brody”, widoczni na zdjęciu od lewej: N.N., Jan Kajus Andrzejewski „Jan”, Ewaryst Jakubowski „Brat”, N.N., kpt. Józef Hłasko „Podhorecki”, Ryszard Białous „Jerzy”, Maria Całka „Wika”, N.N. (być może Stanisław Sosabowski „Stasinek”?), sierpień 1944 r. (AAN, Zbiory Henryka Kozłowskiego „Kmity”)

podwórko wpadł major »Jan«. – No, chłopcy, idziemy naprzód – to były jego pierwsze słowa. Niczego innego zresztą się nie spodziewaliśmy. [...] Major Jan, nie zatrzymując się ani na chwilę, biegł w stronę nasypu [...]. – Panie majorze, tam są Niemcy! – krzyknąłem z rozpaczą w głosie, gdyż nie miałem nadziei, aby mogło to powstrzymać majora przed parciem naprzód. Był już w połowie nasypu, kiedy odkrzyknął: – To niemożliwe, tam muszą być nasi! I przez chwilę miałem nadzieję, że się pomyliłem. Puściłem się co sił w nogach za majorem, żeby nie stracić z nim łączności. Kiedy dobiegałem wierzchołka nasypu, z prawej strony ktoś zaczął do mnie strzelać. Zdążyłem jeszcze zauważyć za nasypem dość liczną grupę Niemców, w środku której ktoś się z kimś szamotał, ktoś strzelał – zrozumiałem, że to major sprzedawał swoje życie”.

Stanisław Lechmirowicz „Czart”, również z „Zośki”, tak zapamiętał to wydarzenie: „Jakaś grupa skręca w tym samym kierunku, na jej czele chyba Jan. Wpadają na hałdę gruzu, dochodzą już niemal

Ruiny kościoła bonifratrów pw. św. Jana Bożego i św. Andrzeja Apostoła – ul. Bonifraterska 12, 1947 r. (fot. Karol Pęcherski, zbiory MPW)

Powojenna Warszawa, Ogród Krasieńskich. Ekshumowane zwłoki wydobyte z ruin Pasażu Simonsa u zbiegu ul. Długiej i Nalewek, pod którego gruzami 31 sierpnia zginęło ponad 200 osób, w tym ok. 120 broniących obiektu żołnierzy batalionu „Chrobry I”, 1947 r. (fot. Zygmunt Sowiński „Ostoja”, zbiory MPW)

do budynku. Jestem u podnóża, ze mną jeszcze dwóch, chyba od miotaczy. Nagle z okien o kilkanaście kroków od majora wychylają się ludzie w mundurach feldgrau. – *Hande hoch! Hande hoch! Ruki wzwierh!* Wrzask Ukraińców miesza się z hukiem granatów. Smukła sylwetka oficera rysuje się jasno w ogniu wybuchu. Padają jeszcze błyski granatów, jeszcze wściekłe uderzenie kilkunastu naraz peemów i cisza. Jan, dowódca pułku, nie żyje”.

Wraz z mjr. „Janem” w ruinach domów tzw. rygła, między Biełańską a Senatorską, zginęli wtedy również oficerowie z jego pocztu: kpt. Józef Hłasko „Podhorecki”, cichociemny por. Ewaryst Jakubowski „Brat” oraz chor. Edward Garbiec „Rafał”. Próba przebicia się ze Starówki do Śródmieścia zakończyła się niepowodzeniem, a straty strony polskiej należy szacować na ok. 300 powstańców, zarówno zabitych, jak

i rannych. Dopełnieniem polskiej porażki było niemieckie bombardowanie, w wyniku którego rankiem 31 sierpnia pod gruzami Pasażu Simonsa zginęło jeszcze ok. 200 osób. Tylko niewielkiej grupie z baonu „Zośka” pod dowództwem kpt. Ryszarda Białousa „Jerzego” i por. Andrzeja Romockiego „Morro” udało się przedostać górą do Śródmieścia. Pozostałe oddziały musiały się ewakuować ze Starówki kanałami.

Józef Hłasko „Podhorecki” (1900–1944)
(ze zbiorów Teresy Wilczyńskiej
z d. Hłasko, MPW)

Józef Hłasko „Podhorecki” urodził się w 1900 r. w Warszawie jako syn komendanta Warszawskiej Straży Pożarnej Józefa Hłaski i Romany z d. Hłasko. Był stryjem przyszłego pisarza Marka Hłaski. Józef Hłasko był przedwojennym oficerem administracji WP, następnie został przeniesiony do korpusu oficerów artylerii i przydzielony do 1 Pułku Artylerii Ciężkiej w Modlinie. Był autorem pracy *Zarys historii Wojennej 1-go Pułku Artylerii Ciężkiej* (1929 r.). W 1937 r. został awansowany na stopień kapitana, a następnie był słuchaczem Szkoły Uzbrojenia w Warszawie. Po wybuchu II wojny światowej działał w konspiracji ZWZ-AK – w Kedywie i sztabie brygady „Broda 53”. W Powstaniu Warszawskim walczył jako oficer do zadań specjalnych przy poczcie dowódcy „Brody”.

Ewaryst Jakubowski
„Brat” (1920–1944)
(zbiory MPW)

Ewaryst Jakubowski „Brat” (ur. 1920 r.) jako porucznik saperów walczył we wrześniu 1939 r. w batalionie zmobilizowanym przez Centrum Wyszkożenia Saperów w Modlinie. Przez Węgry i Jugosławię przedostał się do Wojska Polskiego we Francji, trafił do 3 DP. Następnie został ewakuowany do Wielkiej Brytanii i służył w 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego. Na ochotnika zgłosił się do służby w kraju i został zrzucony jako cichociemny w październiku 1942 r. Działal w Oddziale Dyspozycyjnym KG AK „Osa” – „Kosa 30”, następnie w Kedywie Okręgu AK Kielce oraz w Kedywie KG AK (brygada „Broda 53”). W Powstaniu Warszawskim był adiutantem dowódcy „Brody” – Jana Andrzejewskiego „Jana”. W 1944 r. odznaczony pośmiertnie Krzyżem Walecznych i Krzyżem Virtuti Militari V klasy.

Pro Memoria

Jan Kajus Andrzejewski rozkazem dowódcy AK z 11 sierpnia 1944 r. został uhonorowany Krzyżem Virtuti Militari V klasy z następującym uzasadnieniem: „odznaczył się w walkach na terenie Grupy »Północ«”. W połowie sierpnia we wniosku awansowym ppłk. „Radosław” tak napisał o kpt. „Janie”: „Jako d[owód]ca baonu w 15-dniowych walkach przeprowadził szereg akcji ofensywnych, doskonale przemyślanych i zorganizowanych, które rozszerzyły stan posiadania terenowy zgrupowania »Radosław« i dały liczną zdobycz w sprzęcie wojennym i jeńcach”. 20 sierpnia Jan Andrzejewski został harcmistrzem, a osiem dni później

„za wyjątkową odwagę i wybitne dowodzenie” został awansowany na stopień majora.

Szczątki Jana Kajusa Andrzejewskiego oraz 23 żołnierzy brygady „Broda” poległych 30/31 sierpnia 1944 r. w trakcie próby przebicia się do Śródmieścia zostały złożone 30 marca 1945 r. w zbiorowej mogile (rząd IV, grób 4) w kwaterze baonu „Zośka” na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie.

Kwaterna baonu „Zośka”
na Cmentarzu Wojskowym
na Powązkach w Warszawie,
2021 r. (fot. Szymon Nowak)

Mogiła Jana Kajusa Andrzejewskiego
oraz osób poległych w czasie akcji
przebicia się do Śródmieścia, 2021 r.
(fot. Szymon Nowak)

Jan Andrzejewski został pośmiertnie awansowany na stopień podpułkownika. Oprócz Krzyża Virtuti Militari dwukrotnie otrzymał Krzyż Walecznych (w 1939 i 1944 r., choć niektóre publikacje mówią o trzykrotnym przyznaniu tego odznaczenia). Imię Jana Andrzejewskiego „Jana” nosiła drużyna harcerska przy Technikum Geodezyjnym w Żelechowie w województwie mazowieckim, w której to miejscowości Andrzejewski przez kilka lat mieszkał.

Wspominając swoje ostatnie spotkanie z Janem Andrzejewskim, Zdzisław Miśkiewicz zanotował: „Byłem mocno wyczerpany, ale samo ukazanie się majora postawiło mnie na nogi. Nareszcie szczęście uśmiechnęło się do mnie. Będę mógł walczyć przy boku dowódcy, który był nieosiągalnym ideałem żołnierza dla każdego z nas”.

Pamiątkowa odznaka zgrupowania AK
„Radosław” (zbiory Tomasza Sikorskiego,
fot. Piotr Życieński)

Bibliografia

Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego
Andrzejewski Jan, I.481.A.1544.

Białous R., *Walka w pożodze*, Warszawa 2000.

Borkiewicz A., *Powstanie Warszawskie 1944. Zarys działań natury wojskowej*, Warszawa 2018.

Borkiewicz-Celińska A., *Batalion „Zośka”*, Warszawa 1990.

Cutter Z., *Polskie wojska saperskie w 1939 r. Organizacja, wyposażenie, mobilizacja i działania wojenne*, Częstochowa 2003.

Ewaryst Jakubowski, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/ewaryst-jakubowski,12622.html> (dostęp 13 VI 2022 r.).

Józef Hłasko, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jozef-hlasko,11703.html> (dostęp 13 VI 2022 r.).

Jurga T., Karbowski W., *Armia „Modlin” 1939*, Warszawa 1987.

Königsberg W., *AK 75. Brawurowe akcje Armii Krajowej*, Kraków 2021.

Kulesza J., *W murach Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych*, Warszawa 2003.

Kunert A.K., *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1, Warszawa 1987.

Miszczuk M., *Jan Rossman „Wacek”*, Warszawa 2009.

Nowak S., *Dworzec Gdański 1944*, Warszawa 2019.

Nowak S., *Ostatni szturm. Ze Starówki do Śródmieścia*, Gdańsk 2012.

Nowożycki B., *Zgrupowanie AK „Radostaw”*, Warszawa 2014.

Pamiętniki żołnierzy baonu AK „Zośka”, t. 1–3, red. T. Sumiński *et al.*, Warszawa 2013.

Przygoński A., *Powstanie Warszawskie w sierpniu 1944 r.*, t. 1–2, Warszawa 1988.

- Stachiewicz P., *Starówka 1944. Zarys organizacji i działań bojowych Grupy „Północ” w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 1983.
- Strzembosz T., *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1983.
- Strzembosz T., *Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1983.
- Trojan W., *Kwatera Batalionu „Zośka” Armii Krajowej. Cmentarz Wojśkowy na Powązkach w Warszawie*, Warszawa 2011.
- Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powstania Warszawskiego*, t. 4, red. A.K. Kunert, Warszawa 1997.

OPUBLIKOWANE BROSZURY z serii „Bohaterowie Niepodległej”

1. Marek Gałęzowski, *Stanisław Kaszubski „Król”*
2. Grzegorz Bębniak, Sebastian Rosenbaum, Mirosław Węcki, *Wojciech Korfanty*
3. Anitta Maksymowicz, *Agnieszka Wisła*
4. Marek Gałęzowski, Jerzy Kirszak, *Józef Piłsudski*
5. Tomasz Sikorski, *Antoni Sikorski*
6. Przemysław Olstowski, *Gustaw Orlicz-Dreszer*
7. Zdzisław Kościański, *Józef Skrzydlewski*
8. Daniel Koreś, *Józef Szostak „Filip”*
9. Zdzisław Kościański, *Kazimierz Zenkteler „Warwas”*
10. Daniel Koreś, *Konstanty Plisowski*
11. Krzysztof Korda, *Ksiądz Józef Wrycza*
12. Jacek Magdoń, *Leopold Lis-Kula*
13. Jacek Błoński, *Orlęta Przemyskie. Obrońcy polskich Kresów*
14. Zofia Fenrych, *Tadeusz, Stanisław i Władysław Fenrychowice*
15. Marek Gałęzowski, *Wacław Lipiński*
16. Wawrzyniec Wierzejewski, *Wincenty, Jan i Maria Wierzejewscy*
17. Marek Gałęzowski, *Jerzy Kulczycki*
18. Grzegorz Łeszczczyński, *Ksiądz Józef Skorel*
19. Szymon Nowak, *Franciszek Sikorski*
20. Tomasz Gąsowski, *Władysław Belina-Prażmowski*
21. Bartosz Januszewski, *Mariusz Zaruski*
Бартош Янушевський, Маріуш Заруський
22. Marek Kozubel, *Józef Giegel-Melechowicz*
23. Szymon Nowak, *Wilhelm Jakub Kasprzykiewicz*
24. Radosław Wnorowski, *Bronisław Bohaterewicz*
25. Marek Gałęzowski, *Bogusław Szul-Skjöldkrona*
26. Grzegorz Łeszczczyński, *Henryk Bolesław Dyduch*

27. Marek Gałęzowski, *Wilhelm Wyrwiński „Wilk”*; Zygmunt Wiktor Bobrowski „Zdzisław”
28. Marek Gałęzowski, *Zygmunt Radoński „Żarski”*
29. Marek Kozubel, *Edward Franciszek Herbert*
30. Barbara Męczykowska, *Józef Haller*
31. Marek Gałęzowski, *Tadeusz Żuliński „Roman Barski”*
32. Krzysztof Karol Daszyk, *Stanisław Długosz „Tetera”*
33. Tomasz Sikorski, *Harcerze w wojnie polsko-bolszewickiej*
34. Szymon Nowak, *Stefan Pogonowski*
35. Marian Miszczuk, *Władysław Nekrasz*
36. Bartłomiej Kluska, *Ksiądz Ignacy Jan Skorupka*
37. Szymon Nowak, *Bohaterowie spod Zadwórze*
38. Radosław Wnorowski, *Stefan Kossecki*
39. Przemysław Kałek, *Stanisław Kwaśniewski*
40. Marek Pietruszka, *Teresa Jadwiga Grodzińska*
41. s. Teresa Antonietta Frącek RM, *Matka Matylda Getter*
42. Grzegorz Łubczyk, *Henryk Sławik*
43. Wojciech Königsberg, *Jan Piwnik „Ponury”*
44. Grzegorz Makus, *Tadeusz Zieliński „Igła”*
45. Arkadiusz Kazański, *Jan Piotr Koziątek*
46. Sławomir Formella, *Lech Bądkowski*
47. Grzegorz Łeszczyński, *Henryk Bąk*
48. Arkadiusz Kazański, *Alina Pienkowska-Borusewicz*
49. Artur Adamski, *Kornel Morawiecki*
50. Maja Lubiejewska-Chilicka, *Maryla Płońska*
51. Anna Maria Adamus, *Józef Sierociński*
52. Paweł Rokicki, *Mieczysław Bejnar*
53. Adam Hlebowicz, *Grażyna Lipińska*
54. Mariusz Kolmasiak, *Walenty Wójcik*
55. Szymon Nowak, *Jan Szypowski „Leśnik”*
56. Marek Gałęzowski, *Zygmunt Zygmuntowicz (Ostersetzer)*
57. Tomasz Dziki, *Wojciech Józef Gromczyński*
58. Marek Gałęzowski, *Bajończycy*
59. Michał Gruszczyński, *Stanisław Leon Jeute „Cezary”*
60. Marian Miszczuk, *Jan Rossman*
61. Szymon Nowak, *Adolf Pilch „Góra”, „Dolina”*

62. Marek Gałęzowski, *Ksiądz Józef Panaś*
63. Daniel Szlachta, *Józef Rymer*
64. Marek Kozubel, *Zofia, Sabina i Anna Kleczkowskie*
65. Marek Gałęzowski, *Bolesław Mościcki, Bronisław Romer*
66. Aleksandra Anna Kozłowska, *Bolesław Roja*
67. Witold Iwaszkiewicz, *Alfons Zgrzebnik*
68. Jacek Stępowski, *Romuald Suliński*
69. Tomasz Ściborowski, Jan Zdzienicki, *Roman Siekiel-Zdzienicki*
70. Tomasz Panfil, *Antoni Kopaczewski „Lew”*
71. Justyna Błażejowska, *Jan Olszewski*
72. Szymon Nowak, *Józef Bellert*
73. s. Marcina Ewa Gieniusz CSIC, *Ewa Matuszewska „Mewa”*
74. Tomasz Panfil, *Andrzej R. Czaykowski „Garda”*
75. Grzegorz Makus, *Henryk Lewczuk „Młot”*
76. Marek Pietruszka, *Józef Bronisław Marjański „Jan Marski”*
77. Mariusz Żuławnik, *Tadeusz Zygmunt Jeziorowski*
78. Tomasz Panfil, *Kazimiera Garbowska, „Wdowa”*
79. Daniel Szlachta, *Ksiądz Jan Brandys*
80. Ewelina Małachowska, *Józefa Kantor*
81. Wojciech Gonera, *Jan Zieliński „Wojtek”*
82. Grzegorz Łeszczyński, *Stefan Głogowski „Józef”*
83. Szymon Nowak, *Jan Żabiński „Franciszek”*
84. Małgorzata Sokołowska, *Antoni Kasztelan*
85. Marian Miszczuk, *Stanisław Marian Sedlaczek*
86. Grzegorz Gołębiowski, *Kapitan Mieczysław Głogowiecki*
87. Maja Lubiejewska-Chilicka, *Magdalena Modzelewska-Rybicka*
88. Daniel Szlachta, *Tadeusz Jedynak*
89. Jacek Stępowski, *Jan Ludwig*

W przygotowaniu:

90. Jarosław Dropała, *Jan Filla*
91. Mariusz Kolmasiak, *Wanda Gertz*
92. Tomasz Ściborowski, Jan Zdzieniecki, *Stefan Robaszkiewicz*
93. Wojciech Gonera, *Piotr i Roman Bartoszczowie*

Konsultacja naukowa: dr hab. Marek Gałęzowski

Redakcja: Anna Równy
Korekta: Zofia Krzywicka-Vauthier

Projekt graficzny: Sylwia Szafrńska
Skład: Iwona Kuśmirowska

Fotografia na okładce:
Jan Kajus Andrzejewski (WBH)

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnicza im. W.L. Anczyca S.A.
ul. Nad Drwiną 10
30-741 Kraków

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2022

ISBN 978-83-8229-603-7 (druk)
ISBN 978-83-8229-604-4 (pdf online)

Zapraszamy:
www.ipn.gov.pl
www.ksiegarniaipn.pl

